

werpen; aan de andere kant werken de condities van *online*-fora het ontstaan van een verantwoordelijkheidsprobleem in de hand ten aanzien van het opnemen van de bewijslast op een manier die kan leiden tot de oplossing van het verschil van mening.

Lewiński's proefschrift suggereert aanknopingspunten voor hoe argumentatietheoretisch onderzoek en onderzoek van politieke wetenschappers en mediawetenschappers elkaar kunnen aanvullen. Hij stelt dat politieke wetenschappers stoppen met hun analyses van politieke discussies waar argumentatieanalisten hun onderzoek beginnen (p. 215). Wat hij bedoelt is dat de eersten geen passende methodieken hebben ontwikkeld om politieke *online*-discussies op hun redelijke en kritische gehalte te analyseren. Maar deze stelling wijst eerder in de richting van een passende taakverdeling tussen argumentatieanalisten en politieke wetenschappers. Het politiekwetenschappelijke onderzoek op het gebied van 'deliberatieve democratie' kan juist weer voortbouwen op wat het argumentatietheoretisch onderzoek oplevert. Kunnen leerprocessen worden aangetoond, ook wanneer informele discussies niet leiden tot een oplossing van een verschil van mening? Kan handen en voeten worden gegeven aan het idee dat informele discussies collectieve opbrengsten hebben, zoals een markt die oplevert (aldus Mansbridge; geciteerd door Lewiński, p. 76)? Lewiński heeft in mijn ogen een mooi en zeer boeiend proefschrift geschreven dat verder argumentatietheoretisch onderzoek naar politieke *online*-discussies stimuleert en politieke wetenschappers (zoals ondergetekende) kan stimuleren om zich in de resultaten van dat onderzoek (verder) te verdiepen.

Arthur Edwards

Frans H. van Eemeren, Bart Garssen en Bert Meuffels (2009). *Fallacies and judgments of reasonableness: Empirical research concerning the pragma-dialectical discussion rules.* Dordrecht: Springer. ISBN: 9789048126132 (hardcover). Prijs: € 99,95 (220 pp).

Drogredenen – vaak beschouwd als argumenten die valide of deugdelijk *lijken* maar het niet *zijn* – zijn een klassiek object van studie in de argumentatieleer. In de kennis die is opgedaan sinds Aristoteles, Locke en Hamblin ontbrak lang het perspectief van ontvangers van drogredenen. Hoe kijken gewone taalgebruikers naar drogredenen? Zien zij drogredenen ook als onredelijke argumenten? Deze laatste vraag heeft Frans van Eemeren, Bart Garssen en Bert Meuffels zo'n tien jaar beziggehouden. Tien jaar van empirisch onderzoek bij meer dan 1900 proefpersonen, verdeeld over meer dan 50 experimenten. Na publicaties over enkele van deze experimenten, waaronder uiteraard ook in het *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, was het wachten op een overzicht. Met *Fallacies and judgments of reasonableness* wordt dat wachten beloofd. In een compacte en heldere stijl schetsen de drie auteurs de achtergrond van het onderzoeksprogramma, beschrijven ze de kenmerken van de studies en vatten ze de bevindingen kernachtig samen.

In hun studie naar de redelijkheid of onredelijkheid van drogredenen nemen de auteurs als vertrekpunt de pragma-dialectische benadering van argumentatie. In deze benadering wordt argumentatie gezien als een middel om een meningsverschil op te lossen. Bij een kritische discussie houden protagonisten en antagonististen zich in een ideale situatie aan bepaalde discussieregels. Deze regels zijn verbonden aan vier stadia van de oplossing van het meningsverschil: de confrontatiefase, de openingsfase, de argumentatiefase en de afsluitingsfase. Zo houdt de vrijheidsregel in dat de pro-

tagonist en de antagonist elkaar niet mogen beletten om standpunten naar voren te brengen of in twijfel te trekken. Deze regel hoort bij de confrontatiefase. Als de antagonist de deskundigheid of geloofwaardigheid van de protagonist in twijfel trekt (“Wat weet jij daar nou van!”), dan houdt hij zich niet aan de vrijheidsregel. De verschillende discussieregels stellen pragma-dialectici in staat om drogredenen te definiëren. Drogredelijke zetten zijn namelijk zetten die de discussieregels schenden, zoals de zet van de antagonist hierboven. De vrijheidsregel wordt geschonden en de zet van de antagonist wordt als een drogreden beschouwd; in dit geval gaat het om een *argumentum ad hominem*. Drogredenen krijgen in de pragma-dialectische benadering een systematische inbedding omdat ze bij een bepaalde discussieregel horen; drogredenen hebben dan niet langer een willekeurige plaats in een verzameling van mogelijke drogredenen.

In hoofdstuk 1 leggen Van Eemeren en zijn collega's uit wat het precieze doel is van hun onderzoek. Het doel is niet om na te gaan of leken de pragma-dialectische regels belangrijk vinden, de zogeheten probleemvaliditeit. De aanname is dat de discussieregels instrumenteel zijn voor het oplossen van mogelijke problemen in een kritische discussie. Het doel is wél om na te gaan of leken die pragma-dialectische regels redelijk of aanvaardbaar vinden, de zogeheten conventionele validiteit. Met andere woorden: wordt een zet die een pragma-dialectische regel respecteert als redelijker beschouwd dan een zet die de betreffende regel overtreedt (een drogreden)?

De methodologische aanpak van het onderzoeksproject wordt eerst ingeleid in hoofdstuk 2 door nadelen te benoemen van keuzes die in voorgaand onderzoek zijn gemaakt. Zo bleken sommige vraagstellingen naar wat leken van zetten vinden gemakkelijk sociaal wenselijke antwoorden op te

roepen. Proefpersonen geven dan weliswaar aan dat ze een zet als drogredelijk beschouwen, maar dit ligt misschien meer aan de vraagstelling dan aan hun eigen oordeel. Ook waren de aangedragen onderwerpen vaak geladen: het waren onderwerpen waarover proefpersonen voorafgaand aan het experiment al een duidelijke houding hadden, zoals over kernenergie of abortus. Om de mogelijke invloed van deze houding uit te sluiten, is de keuze voor neutrale onderwerpen een verstandigere.

De gekozen methodologische aanpak wordt vervolgens in hoofdstuk 3 uit de doeken gedaan. In bijna alle studies ging het om 15- of 16-jarige middelbare scholieren uit Nederland die geen argumentatieve hebben gehad. De scholieren kregen altijd zowel redelijke zetten als onredelijke zetten (drogredenen) voorgelegd. De experimenten hadden een *multiple message design*: in de meeste gevallen kregen proefpersonen van elke drogreden niet één, maar vier gevallen te beoordelen. Op die manier is het oordeel over een drogreden niet gebaseerd op één dialoog, maar op meerdere. De bevindingen kunnen dan beter gegeneraliseerd worden.

In het materiaal werd telkens het standpunt van A gegeven met een reactie van B, gevolgd door de vraag hoe redelijk de lezer de zet van B vindt. Deze discussiezetten hadden vaak betrekking op onderwerpen uit het wetenschappelijke, politieke of huiselijke domein. Een voorbeeld van een dialoog met een *tu quoque* drogreden (een schending van de vrijheidsregel) uit het huiselijke domein is:

A: Volgens mij kun je beter niet zoveel chocolade eten, schat; da's slecht voor je lijn.
B: Zeg jij maar niks; jouw buikje wordt ook alsmaar ronder.

Een ander kenmerk van de experimenten is dat in de helft ervan twee vormen van het *argumentum ad hominem* altijd zijn meegenomen.

men (abusive en *tu quoque*). Deze keuze is om twee redenen erg verstandig. Ten eerste kunnen daardoor resultaten over verschillende studies bevestigd worden, waardoor de betrouwbaarheid van de resultaten toeneemt. Ten tweede kunnen andere drogredenen telkens worden afgezet tegen de redelijkheidsscores van deze twee varianten. Bij het bestuderen van sommige drogredenen presenteren de onderzoekers vervolgonderzoeken om alternatieve verklaringen na te gaan, zoals in het geval van beleefdheid bij het *argumentum ad hominem*. Zo blijkt de drogredelijke zet ook minder aanvaardbaar dan de redelijke zet wanneer er gecontroleerd wordt voor de mate waarin proefpersonen beide zetten beleefd vinden. Als laatste lieten de onderzoekers hun proefpersonen soms ook motiveringen opschrijven voor de gegeven redelijkheidsoordelen.

In hoofdstuk 4 tot en met 8 worden de resultaten gepresenteerd van onderzoek naar drogredenen bij verschillende pragma-dialectische regels: de vrijheidsregel (hoofdstuk 4; bv. *argumentum ad baculum*), de bewijslastregel (hoofdstukken 5 en 6; bv. drogredenen van het ontduiken van de bewijslast), de argumentatieschemaregel (hoofdstuk 7; bv. *argumentum ad consequentiam*) en de afsluitingsregel (hoofdstuk 8; *argumentum ad ignorantiam*). Elk hoofdstuk heeft dezelfde structuur: de drogreden wordt geïntroduceerd, het materiaal wordt gepresenteerd en de bevindingen worden getoond.

De antwoorden van de experimenten op dezelfde hoofdvraag laten zich gemakkelijk samenvatten: leken vinden drogredenen minder redelijk dan vergelijkbare, redelijke zetten. Op basis van de tabel in het afsluitende hoofdstuk kan nagerekend worden dat de ongewogen, gemiddelde redelijkheidsscore voor redelijke zetten 5.25 op een schaal van 1 (erg onredelijk) tot 7 (erg redelijk) is en die voor drogredenen 3.06. Dat verschil is groot te noemen. Het voordeel van de keuze van het materiaal (meer-

dere korte, abstracte dialogen) is de relatief hoge mate van interne en externe validiteit: de gevonden effecten zijn toe te schrijven aan de aard van de zetten en de effecten zijn in behoorlijke mate generaliseerbaar naar andere mogelijke dialogen. Een beperking van deze keuze merken de auteurs zelf ook op: de discussie bestaat uit twee of drie korte zinnestukjes zonder uitgebreide context. Je kunt je daarom afvragen in hoeverre de bevindingen ook gelden voor echte dialogen die in de werkelijkheid voorkomen. In een laatste studie repliceren de onderzoekers daarom een onderzoek naar het *argumentum ad hominem* met gebruikmaking van echte fragmenten uit kranten en tijdschriften. De resultaten zijn vergelijkbaar met die van eerdere resultaten – dit versterkt de reikwijdte van de bevindingen.

Fallacies and judgments of reasonableness levert een uitstekende bijdrage aan de studie van de pragma-dialectiek. Ook in het bredere terrein van argumentatietheorie is het boek een prachtig voorbeeld van de manier waarop slimme experimenten kunnen worden opgezet aan de hand van normatieve argumentatietheorieën. Natuurlijk kan gewezen worden op enkele kleinere punten, zoals op het gebrek aan informatie over de cross-culturele equivalentie in een vervolgonderzoek in hoofdstuk 3, op het feit dat niet alle regels aan bod zijn gekomen of op de beslissing om redelijkheid met slechts één item te meten. Teveel nadruk leggen op deze punten zou echter niet redelijk zijn.

Jos Hornikx